

javu. Morálne hodnotenie určitého činu musí sumárne zahrňovať práve tak hodnotenie motívu ako aj výsledku. Autor dopĺňa tento záver ešte analýzou vzťahu cieľa a prostriedku. Postavenie si otázky, či sa dopúšťame zla v mene dobra je podľa neho nedialektické, pretože morálny prostriedok a morálny cieľ sú rôzne stránky toho istého procesu.

I keď Sogomonovova kniha v mnohom opakuje známe princípy marxistickej etiky v otázke dobra, predsa v značnej miere rozširuje problémy okolo tejto základnej kategórie. Vyvoláva diskusie a je rozhodne prínosom k riešeniu niektorých etických otázok, ako aj prínosom k skromnému počtu prác v tejto oblasti.

Barbara Hlavová

PRAVDEPODOBNOŠŤ A HODNOVERNOSŤ

Kniha známeho francúzskeho matematika Emila Borela *Probabilité et certitude* vychádza v Sovietskom zväze už v treťom vydaní pod názvom *Verojatnost' i dostovernost'* (Moskva 1966). Veľký náklad a tri vydania sú dosť nezvyklé u kníh s náročnou problematikou, ktorá ešte navyiac pripadá mnohým „prakticky“ založeným ľuďom veľmi abstraktná a teoretická.

Odborné zhodnotenie tejto publikácie spodá predovšetkým do kompetencie matematikov. Filozofickým problémom venuje Borel len tri kapitoly; no hoci v ostatných kapitolách sa sústreďuje prevažne na matematické aspekty pravdepodobnosti, vyslovuje na viacerých miestach myšlienky, ktoré si zasluhujú pozornosť aj širšieho okruhu čitateľov.

V porovnaní s ostatnými publikáciami sa totiž Borelova kniha vyznačuje tým, že sa v nej problémy pravdepodobnosti vykladajú nielen v aplikácii na hazardné hry, ale aj v úzkej spätosti s fyzikálnymi, biologickými a sociologickými poznatkami. Široký okruh praktických aplikácií, primeraná pozornosť filozofickým aspektom, prehľadné usporiadanie a jasný štýl — to sú črty, ktorými kniha nachádza priaznivý ohlas u čitateľov.

Zaujímavý je zdržanlivý a nedogmatický postoj Borela ku koncepčným a gnozeologickým otázkam; autor dáva jasne čitateľovi najavo, že vo filozofických otázkach nie je špecialista, no na druhej strane sa nijako nezdráha vyvodzovať dôsledky, keď logicky vyplývajú z jeho výkladov a roz-

borov. Z jeho úvah napr. organicky vyplývajú niektoré kritické výhrady voči známej Misesovej koncepcii pravdepodobnosti; tieto výhrady však formuluje veľmi umiernené a nijako ich nedramatizuje.

Veľmi konkrétne sa stavia aj ku Keynesovému názorom; pripúšťa, že v mnohých prípadoch oceňovanie pravdepodobnosti závisí od miery znalosti, resp. neznalosti človeka, nebojí sa hovoriť o miere očakávania či stupni hodnovernosti. Pritom však dáva nedvojzmyselne najavo, že v takýchto situáciách ide o oceňovanie *subjektívnej* pravdepodobnosti.

Táto zdržanlivosť nie je podmienená len tým, že Borel písal svoju knihu už ako starý, skúsený autor; ako vyplýva z textu, hlavnú úlohu tu zohralo poznanie, že pri oceňovaní pravdepodobnosti nerozhodujú len čisto matematické metódy a hladiská, ale že zasahujú aj obsahové a empirické zretele. (Na str. 95 napr. poznamenáva, že bez poznania vlastností hmoty nemožno od použitia metód pravdepodobnosti očakávať v biochémií a kozmológii príliš významné výsledky.)

Názov knihy vystihuje smer a vyústenie autorových úvah. Borel rozlišuje matematickú a praktickú hodnovernú, bez ktorej, ako uvádza, by bol náš každodenný život sotva možný. Pri objasňovaní matematickej hodnovernosti sa nedovoľáva intuitívne, ani kantovských syntetických súdov a priori či L — právd novopozitivistov. Na veľké prekvapenie čitateľa je jeho argumentácia veľmi praktická: matematické

dôkazy a teoremy prijímame preto, lebo boli miliónkrát preverené v rôznych krajinách rôznymi autormi a je teda veľmi nepravdepodobné (!), že by sa všetci títo autori mýlili. Borel teda aj na otázky verifikácie a validity matematických poznatkov aplikuje idey pravdepodobnosti.

Praktická hodnovernosť, hovorí Borel, opiera sa o predpoklad, že podmienky de-

jav a udalostí sa v najbližšej budúcnosti nijako katastrofálne nezmenia, že aspoň v najbližších časových úsekoch budú deje pokračovať podľa doterajších zákonov. Tým sa Borel priblížil k tomu, čo vo filozofii označujeme ako justifikácia či indukcia; aj tu však prináša podnetné myšlienky a nové pohľady.

Július Švihran

JUBILEUM J. L. FISCHERA

V novembri tohto roku sa dožil sedemdesiatpäť rokov vynikajúci český filozof Josef Ludvík Fischer.

Z príležitosti jeho narodenín pred priatimi rokmi na stránkach nášho časopisu sme pripomenuli, že svoju filozofickú, ideovú a kultúrpolitickú aktivitu rozvíja nepretržite od konca prvej svetovej vojny.

Aj po roku 1964, v ktorom vyšla naša jubilejná črta, profesor Fischer prejavoval neobyčajný tvorivý elán, ako o tom svedčí celý rad ďalších, veľmi náročných teoretických štúdií. V týchto svojich prácach revidoval a ďalej rozvinul svoju štruktúrálnu či skladobnú filozofickú koncepciu, ktorej základy začal budovať už na prelome 20. a 30. rokov. V teoretickej sfére ju podal ako hierarchické vrstvenie celostných, rozmanitých do seba zapadajúcich a diferencovaných sa navzájom podmieňujúcich skutočnosťných útvarov, v hospodárskom štrukturalizme ju prezentoval ako plánovitú výstavbu výroby so zreteľom k spoločenskému celku, a v štruktúrálnej demokracii ju ponímal ako skladbu sociálnych funkcií, vykonávaných sociálne rovnocennými jedincami a regulovaných hierarchicky vrstvenými orgánmi demokratickej kontroly. Teoretické úvahy a výsledky jeho tvorivej aktivity v tejto fáze sú inkorporované najmä do jeho kníh *Soustava skladobné filozofie* (1931), *Krise demokracie I/II* (1933) a *Zrcadlo doby* (1932).

No aj v neskorších rokoch popri mnoho-

rakej teoretickej, ideovopolitickej a kultúrnej aktivite venoval osobitnú pozornosť najmä problematike štruktúry a predovšetkým v diele *Comoedia humana* (vyšlo v *Troch stupňoch*, 1948) sa zaoberal otázkami funkcie a štruktúry.

Počnúc rokom 1935 J. L. Fischer rozpracoval široko osnované *Prolegomena k filozofii*, ktoré sa stali zárodkom celého radu obsiahlych štúdií, v ktorých dobudoval svoju koncepciu. Zahájil ich rozborom filozofických kategórií, keď najprv podrobil revízii svoje staršie náhľady o našej poznávacej výbave. Niekoľko týchto štúdií zahrnuje najmä prvá časť jeho *Filozofických štúdií* (1968). Podáva v nej dialektický obraz sveta, štruktúru anorganickej i organickej prírody, človeka i spoločnosti. Pre Fischerov najnovší vývin je charakteristický vzostup od funkčného dynamizmu k dialektike štruktúry. Podľa jeho myšlienky obecná štruktúrológia je základnou disciplínou vedy zajtrajška.

Pri terajšom jeho jubileu treba zvlášť vyzdvihnúť a vysoko oceniť, že napriek ťažkým dobovým otrasom a prevratom, ktoré ho osobne bezprostredne citelne postihovali, a to po celé desaťročia, J. L. Fischer vždy úzkostlivo dbal, aby sa nikdy nespreneveril poznanej pravde za akékoľvek výhody a ako sám hovorí: „bez ohľadu na cenu, ktorú musel kedy platiť“.

I. H.